

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De poreuze democratie, een sociologisch onderzoek naar het inspraakverschijnsel

Putten, J. van

Citation

Putten, J. van. (1976). Boekbespreking van: De poreuze democratie, een sociologisch onderzoek naar het inspraakverschijnsel. *Acta Politica*, 11: 1976(1), 108-110. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451671>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451671>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Boekbesprekingen

H. M. Jolles, **De poreuze democratie, een sociologisch onderzoek naar het inspraakverschijnsel**, Alphen aan den Rijn (Samsom Uitgeverij), 1974, 334 pp.

H. M. Jolles doet in zijn boek 'De poreuze democratie' verslag van een onderzoek dat in 1971 onder inwoners van zeven Zaanse gemeenten is gehouden en betrekking heeft op inspraak van burgers bij de voorbereiding van het ruimtelijk beleid. Het ruimtelijk beleid waarom het in concreto gaat zijn de voornemens die waren neergelegd in het voorontwerp structuurplan voor de Zaanstreek, en die middels hoorzittingen werden onderworpen aan inspraak van de bevolking. De hoorzittingen trokken slechts een klein publiek. Dit, op zichzelf niet geheel onverwachte, resultaat deed de wens ontstaan naar een verkenning in ruimer verband. Deze wens werd gerealiseerd middels een survey-onderzoek onder 765 Zaanse burgers van 18 jaar en ouder.

Het boek begint met een historisch-sociologische analyse van wat de auteur aanduidt als 'de democratie' en haar theoretische onderbouw en specifieke ontwikkeling in relatie tot de Nederlandse samenleving. De huidige situatie van de democratie wordt getypeerd als een crisissituatie, waarbij krisissymptomen worden verondersteld inzake de behartiging van het algemeen belang, het vertrouwen in overheid en politieke organen, en de doelmatigheid van de democratische procedures. Binnen dit ruime kader wordt vervolgens ingegaan op de inspraak, als element van een democratisch bestel. Deze bespreking mondt uit in de formulering van een aantal algemene onderstellingen over de historische achtergronden en actuele thematiek van de inspraak, waartoe de recente literatuur aanleiding bood. Inspraak wordt door Jolles omschreven als 'beleidsbeïnvloeding middels informatieuitwisseling van niet rechtstreeks bij het beleid betrokken burgers en beleidsinstanties, in een semi-hiërarchische (niet-nevengeschiedte) relatie, binnen een door de betrokkenen als legitiem geaccepteerd bestuurlijk en politiek bestel en binnen als legitiem ervaren kaders en kanalen van overleg'.

In het raamwerk van algemene beschouwingen en onderstellingen zijn de resultaten van het Zaanse onderzoek geplaatst. Achtereenvolgens wordt een gedetailleerde beschrijving gegeven van de Zaanstreek en zijn politieke cultuur, de houdingen van de respondenten tegenover inspraak in het algemeen en tegenover hoorzittingen als vorm van inspraak, en de uitspraken die in dit kader zijn gedaan over het voorontwerp structuurplan Zaanstreek. Hierna worden de onderzoeksresultaten getoetst aan de eerder ontwikkelde stellingen en onderstellingen over democratie en inspraak, en het boek wordt afgerond met een beschouwing over de voorberei-

Boekbesprekingen

ding van het ruimtelijk beleid en de plaats die inspraak door de bevolking daarbij kan innemen.

Het meest interessant is naar mijn oordeel het hoofdstuk waarin Jolles zijn hypothesen over inspraak aan de resultaten van zijn onderzoek toetst. Deze onderstellingen zijn weliswaar weinig systematisch verzameld, maar vertolken wel allerlei opvattingen over inspraak, waarvan het de moeite waard is, ze aan een empirische toetsing te onderwerpen. Ook rijst de vraag of het onderzoek wel optimaal op de geformuleerde hypothesen is afgestemd, maar desondanks trekt Jolles enkele aannemelijke conclusies. Zo biedt het Zaanse materiaal geen enkele steun aan de onderstelling dat de mogelijkheid tot inspraak vooral wordt aangegrepen door personen, die op andere wijze niet of althans relatief weinig deel hebben aan het politiek gebeuren en dit tekort althans voor een deel via inspraakvormen zouden willen elimineren. Integendeel, inspraak wordt vooral aangegrepen en gebruikt door personen met een relatief hoge scholingsgraad, relatief veel lidmaatschappen van verenigingen, hogere inkomens, hoger gewaardeerde beroepen, een ruimere oriëntatie via dag- en weekbladen; kortom door degenen die ook langs andere wegen een relatief grote politieke participatie te zien geven.

Inspraak kan ook niet worden gezien als generatieverschijnsel. De jongeren kwamen geenszins als afwijkende groepering naar voren. Evenmin biedt het onderzoek steun voor de veronderstelling dat inspraak zou moeten worden opgevat als begeleidingsverschijnsel van een zich internationaal voordoende herleving van ideologisering en dogmatisering. Tamelijk uitvoerig gaat Jolles in op de hypothese dat er sprake zou zijn van een groeiende diskrepantie tussen een steeds wijdere sociaal-politieke vorming van de burgers en de steeds specifiekere eisen en kanalen van specialistische training waarin ook het overheidsbestuur de resultaten te zien geeft. Inspraak zou dan zijn een protestmatig gevolg van de anomische druk die deze diskrepantie bij velen teweeg brengt. Het verband nu tussen het inspraakverschijnsel en het geheel van de politieke vorming en de politieke cultuur lijkt Jolles, op basis van zijn onderzoek, aldus te zijn, 'dat de inspraak een additioneel middel is voor overwegend dezelfde mensen om dezelfde vorming tot deelname aan dezelfde politieke cultuur te ontvangen, dit met inbegrip van de selectieve werking die ook in elk vormingsproces kan meespelen. Inspraak vervult in deze wellicht in wat sterkere mate doch niet op principiële wijze behoeften aan het deel hebben aan de besluitvorming c.q. aan de verdeling of herverdeling van macht. Inspraak is daarmee ook zelf een vormingsgebeuren, meer dan een correctie daarop'.

Deze konstatering zet meteen het hele verhaal over de crisis van onze democratie op losse schroeven. Jolles maakt daarvan geen geheim; hij stelt vast 'dat van een diepgaande crisis naar de input-zijde eigenlijk niet kan worden gesproken, doch wel dat naar de output-zijde zowel op het vlak van de bestuursystemen zelf als op dat van de tot stand te brengen welvaarts- en welzijnsregelingen een volledig vastlopen dreigt'. Met dit laatste bedoelt hij onder meer dat de besluitvorming steeds trager loopt en zelfs tot stilstand dreigt te komen en dat de kollektieve voorzieningen onbetaalbaar dreigen te worden'. Dit zijn echter slechts konstateringen in de marge, want de uitspraak waarop Jolles zijn verdere betoog bouwt is vooral deze: 'De vraag naar continuïteit of diskontinuiteit van onze representatieve democratie lijkt daarmee vooreerst ten gunste van het eerste te kunnen worden beslecht'. En men hoeft dan, bij het formuleren van zijn democratisch credo, slechts weinig verder te gaan dan Schumpeter in de jaren veertig. Op Schumpeter voortbouwend komt Jolles tot de volgende aanpassing: 'de democratische methode is die institu-

tionele en binnen het kader van de rechtsstaat geplaatste regeling voor het nemen van politieke beslissingen, waarbij de diversiteit van in het volk levende opvattingen en belangen over zaken die voor alle burgers reperfussies kunnen hebben, tot gelding komt enerzijds door een algemeen mandaat aan personen die deze diversiteit representeren in de organen van besluitvorming en beleidscontrole, anderzijds door een veelheid van vormen en kanalen van informatie, overleg en konfrontatie met en tussen onderscheiden groepen van burgers, zulks zowel ter ondersteuning als ter correctie van de algemene representatie'.

Jolles stelt voor, hierbij te spreken van een 'poreuze democratie', daarmee de titel van zijn boek verklarend. Maar ik stel voor, Jolles hierin niet te volgen. Poreuze democratie is een pleonasme. Ofwel, indien het *noodzakelijk* is de term democratie te voorzien van het adjektief 'poreus', dan deugt er met die democratie iets niet. Helaas ziet Jolles daaraan voorbij. Mijns inziens valt dit te verklaren uit het feit dat hij het liberaal-burgerlijke democratiebegrip en de toepassing daarvan als sacrosanct uitgangspunt kiest en eraan voorbij ziet, dat aan de liberale democratie reeds zoveel tekortkomingen inherent waren/zijn. Deze blikverenging brengt hem ertoe, kritiek op de bestaande politieke konstellatie als 'kurieus' en 'paradoxaal' te beschouwen. 'Kritiek op de democratie geschiedt in naam van de democratisering', zo stelt hij de critici aan de kaak.

Om met een samenvattend oordeel te eindigen: Jolles' boek voegt belangwekkende informatie toe aan de sociaalwetenschappelijke kennis van het verschijnsel inspraak. Als bijdrage aan het denken over democratie lijdt het evenwel aan bloedarmoede.

Jan van Putten

A. J. A. Felling, **Lokale macht en netwerken**. Een methodologische terreinverkenning. Alphen aan den Rijn (Samsom), 1974, -303 p., f 22,50

A. J. A. Felling, **Sociaal-netwerkanalyse**. Alphen aan den Rijn (Samsom), 1974, -403 p., f 37,75

Beide boeken tesamen vormen het proefschrift waarop Felling vorig jaar promoveerde aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen.

In het eerstgenoemde boek — in het vervolg: (deel I) — behandelt de schrijver een aantal m.n. Amerikaanse onderzoeken naar macht en machthebbers in 'lokale samenlevingen'. Voor het beantwoorden van de intrigerende vraag 'wie zijn de machthebbers, waarop berust hun macht en hoe ziet de machtsstructuur eruit?' worden verschillende methoden gehanteerd: Men kan de inwoners vragen wie h.i. de machthebbers en invloedrijken zijn (reputatie-methode). Men kan ook trachten te achterhalen wie de besluitvorming over bepaalde kwesties — doorslaggevend — hebben beïnvloed (decisie-methode). Men kan ook nagaan wie de officiële posities bezetten (positionele methode) of wie het meest actief deelnemen aan het gemeenschapsleven (sociale participatie-methode).

Dat methoden die zo verschillen in vooronderstellingen en wijze van benadering tot verschillende antwoorden op de genoemde vraag komen, laat zich denken. En ook dat tussen 'aanhangers' van verschillende methoden een emotionele discussie ontstaat over de vraag welke methode nu het 'juiste' antwoord heeft gegeven.

Om deze 'welles-nietes discussie' vruchtbaarder te maken schetst de schrijver vrij uitvoerig de in deze methoden gehanteerde aanpak, de resultaten daarvan en de

hoofdpijnen van de zojuist genoemde discussie. In de door hem beschreven onderzoeken signaleert hij een aantal gevaren en tekortkomingen: het gevaar van methode-artefacten en het gebrek aan theoretische doordenking.

Een van de remedies, nl. 'het ontwikkelen van mathematische modellen, welke als theoretisch model van een concreet systeem een deskriptief-explikatieve functie vervullen' (I, 210-211) wordt in deel II grondig uitgewerkt.

Gesteld dat een lokale machtsstructuur zinvol gerepresenteerd kan worden door een bepaald soort mathematisch model (i.c. een graph), waarbij de machthebbers worden gerepresenteerd door punten en hun onderlinge machts- of invloedsrelaties door pijlen. Dan wordt het mogelijk via een aantal bewerkingen van deze graph — of liever: van de matrix welke deze graph op zijn beurt weer representeert — antwoord te geven op een groot aantal vragen. Bijvoorbeeld: 'In hoeverre is er in deze verzameling machthebbers sprake van horizontale of verticale differentiatie van macht (clique- resp. hiërarchie-vorming)?' Of: 'Wie behoort tot de machtigsten, gerekend naar het aantal personen of terreinen waarop hij invloed heeft?' Of: 'Hoe kwetsbaar is deze machtsstructuur?'

Aan een weergave van de analyse-methoden die gebruikt worden om dergelijke vragen te beantwoorden is nauwelijks te beginnen.

Voor de lezers van *Acta Politica* is dat ook niet nodig omdat de schrijver zelf in het nummer van april 1973 een zeer uitvoerige samenvatting gegeven heeft. Zodoende blijft er nog wat ruimte beschikbaar om een balans op te maken van dit product van jarenlange noeste arbeid.

Voor die sociologen en politicologen die de graphen (gaan) hanteren bij de representatie en analyse van machts-, invloeds- en communicatienetwerken is deel II uitermate bruikbaar. Felling heeft orde geschapen in de talrijke analysetechnieken. Hij heeft een aantal correcties aangebracht op methoden en bewijzen en hij heeft voor iedere techniek een computerprogramma geschreven in FORTRAN-IV zodat ook de toepassingsmogelijkheden gewaarborgd lijken.

Echter: deze sociologen en politicologen dienen dan niet alleen vaardigheid te bezitten in de wiskunde, maar ook in de Nederlandse taal.

Waarom deze boeken (en zeker het tweede) niet in het Engels geschreven zijn blijft duister: de literatuur, waarvan gebruik gemaakt wordt, is voor meer dan tweederde Engelstalig en de behandelde stof heeft niets dat specifiek is voor ons land. In het Engels waren ook de talloze anglicismen vermeden.

Dat het proefschrift deze ongewone omvang gekregen heeft is gedeeltelijk toe te schrijven aan de wijze van presentatie van de stof. Inleidingen en samenvattingen worden niet bepaald geschuwd, het betoog wordt met vele (fictieve) voorbeelden geïllustreerd en bij de bewijsvoering wordt weinig aan de creativiteit van de lezer overgelaten. Het geheel wordt nog gecompleteerd door tabellen, lijsten met symbolen en registers. Desondanks mist er een belangrijke schakel, n.l. tussen het eerste en het tweede deel. In deel I wordt duidelijk gemaakt hoe lastig het is om in een lokale samenleving de machthebbers op te sporen. Of liever: hoe 'methodegevoelig' dergelijke gegevens zijn. In deel II echter wordt ervan uitgegaan dat zij opgespoord zijn en dat nu 'alleen' nog hun onderlinge relaties geanalyseerd hoeven te worden. Wat is echter de zin van een geavanceerde analyse van gegevens die zelf nogal 'fragwürdig' zijn?

Algemener kan men dit probleem aanduiden als het vraagstuk van de correspondentieregels (Hanken en Reuver) tussen empirisch systeem en (mathematisch) model.